

Dünya ve Türkiye Süt ve Süt Ürünleri Dış Ticareti

İsmail Mert^{1*}, İlkay Dellal²

¹Zootečni Federasyonu, Ankara, Türkiye.

²Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara, Türkiye.

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Derleme

Geliş: 24 Ekim 2019

Kabul: 10 Aralık 2019

Anahtar Kelimeler

Süt

Dış ticaret

Süt piyasası

Süt ve süt ürünleri sektörü

* Sorumlu Yazar

e-mail: mert48@gmail.com

Dünyada demografik ve ekonomik yapıdaki değişimler ve sürdürülebilirlik süt ürünlerinin geleceğini etkilemektedir. BM'e göre dünya nüfusunun 2050'li yıllarda 10 milyara ulaşacağı, 2/3 daha fazla hayvansal protein tüketimi gerçekleşeceği, gelişen ülkelerde kişi başına hayvansal protein tüketiminde artış olacağı, gelecek 20 yılda hayvansal ürün talebinin 2 kat artacağı ve 2050'de küresel süt tüketiminde %58 artış olacağı öngörülmektedir. Türkiye süt üretimi, 2018 yılında 22 milyon ton olmuştur. Yaklaşık 850 milyon ton olan dünya süt üretiminin % 2,5'ini Türkiye karşılamaktadır. Türkiye, 206 milyar ABD doları olan dünya çiğ inek sütü üretim değerine, 5,2 milyar dolar (% 2,5) katkı sağlamaktadır. Çiğ sütün sanayiye gitme oranı ise Türkiye'de %50, Dünyada % 64, AB'de % 94, ABD'de %100'dür. Diğer yandan, Türkiye, bulunduğu coğrafya itibariyle GSYH'ları 25 milyar doları bulan 1,5 milyar müşteriye kolayca erişim imkânı sunmaktadır. Küresel büyüklüğü 75 milyon ton ve 86 milyar dolar olan dünya süt ürünleri pazarına Türkiye 195 bin ton ve 328 milyon dolar süt ve süt ürünleri ihraç etmektedir. Bu pazarda Almanya 11 milyar dolar süt ürünü ihraç ederek ilk yer alırken, Türkiye ise 38. sırada yer almaktadır. Türkiye bu pazardan 23 bin ton ve 98 milyon dolar değerinde süt ürünü ithal etmektedir. Bu çalışmada ulusal ve uluslararası veri kaynaklarından süt ve süt ürünleri ile ilgili veriler derlenmiş, Türkiye ve dünyadaki son yıllarda yaşanan gelişim, karşılaştırmalı olarak incelenmiş, bu çerçevede dış ticarete mevcut durum değerlendirilmiş ve bazı öneriler sunulmuştur.

Milk and Milk Products Foreign Trade in Turkey and in the World

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Review

Received: 24 October 2019

Acceptance: 10 December 2019

Changes in the demographic and economic structure in the world and sustainability affect the future of dairy products. According to the UN, the world population will reach 10 billion in the 2050s, 2/3 more

Lütfen aşağıdaki şekilde atıf yapınız / Please cite this paper as following;

Mert, İ., Dellal, İ. 2019. Dünya ve Türkiye süt ve süt ürünleri dış ticareti, Journal of Animal Science and Products (JASP) 2 (1):67-83.

Keywords

Milk
Foreign trade
Milk market
Dairy products sector

animal protein consumption will be realized, animal protein consumption will be increased in developing countries, animal product demand will increase twice in the next 20 years and global milk consumption will increase by 2050. 58% increase is foreseen. Turkey milk production was 22 million tons in 2018. Approximately, 2.5% of the 850 million tons of world milk production belongs to Turkey. Turkey is contributing the world 206 billion US dollars worth of raw cow's milk production with 5.2 billion dollars (2.5%). The ratio of the raw milk contribution to industry is 50% in Turkey, 64% in the world, the EU, 94%, 100% in the US. On the other hand, Turkey will access easily to 1.5 billion customers having 25 billion \$ GDP with the advantage of her geography. Turkey is exporting 195 million dollars and 328 thousand tons of milk and dairy products to the global world market having capacity of 75 million tons and 86 billion dollars in for dairy products. Germany in the first place with 11 billion \$ of exported milk products, while Turkey ranks on 38th. Turkey imports 23 thousand tons and 98 million dollars worth of dairy products from the market. In this study, the compiled data on milk and milk products from national and international data sources were reviewed. Recent development in Turkey and in the world were comparatively analyzed, assessed the current situation in foreign trade in this framework and some suggestions were presented.

*** Corresponding Author**

e-mail: mert48@gmail.com

Giriş

Dünyada nüfusun artması, şehirleşme, ekonomik gelişim ve küreselleşme süt ve ürünlerine olan talebi giderek artırmaktadır. Öte yandan kaynakların zamanla azalması ve çevrenin kirlenmesi süt ve ürünleri üretimi üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletlere göre, dünya nüfusunun 2050'li yıllarda 10 milyara ulaşacağı, bu güne göre de 2/3 daha fazla hayvansal protein tüketimi olacağı, gelecek 20 yılda hayvansal ürün talebinin 2 kat artacağı ve 2050'de küresel süt tüketiminin % 58 artacağı öngörülmektedir.

Günümüzde süt ürünleri uluslararası ölçekte pazarlanmakta, süt işleyen firmaların piyasa payları da giderek artmaktadır. Sektörde birleşmeler ve satın almalar artmakta ve özellikle çiftçi açısından karlılıklar

azalmaktadır. Tüketiciler, süt ürünlerini uygun fiyatla ambalajlı olmasını ve firmaların sosyal gelişim programlarını katılmalarını talep edilmektedir. Devletler, halk sağlığını ve çevreyi korumak için daha sıkı çevre, gıda ve süt ürünleri mevzuatları hazırlamaktadırlar. Süt sektöründe üreticiden tüketiciye kadar olan tüm zincirde yaşanan bu gelişmeler ve sorunlar arz/talep dengesinde değişimlere de sebep olmaktadır. Bu çalışmada dünyada ve Türkiye'de süt sektörü üretim, tüketim, ticaret boyutuyla incelenmiştir.

Türkiye'nin çiğ süt üretimi ve dünyadaki yeri

Türkiye'nin 1930 yılında 1.856.326 ton olan çiğ süt üretimi, gerek hayvan ıslahında ve gerekse bakım ve besleme şartlarında yapılan çalışmalarla 2018 yılında 22.120.716 tona yükselmiştir. Bu üretimin 20.036.877

tonu sığır, 75.742 tonu manda, 1.446.271 koyun ve 561.826 tonu keçiden elde edilmiştir (Tablo 1).

2017 yılında 849 milyon ton olan dünya süt üretiminin % 2,4'ü (20.700 bin ton) Türkiye'den gelmektedir. Türkiye, bu üretimi ile dünya süt üretiminde 9. Sırada yer almaktadır (Tablo 2).

Dünyada üretilen % 81,97'si sığır, % 14,08'i manda, % 1,26'sı koyun, % 2,22'si keçi ve % 0,47'si diğer hayvanlardan gelirken Türkiye'de % 90,6'sı sığır, % 0,3'ü manda, % 6,5'i koyun, % 2,5'i keçiden gelmektedir (Tablo 3).

Dünya sütçülük Federasyonu (IDF) verilerine göre 2017 yılında dünya inek sütü üretiminde 165,5 milyon tonla Avrupa Birliği (AB) gelmektedir. Onu 97,7 milyon tonla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gelmektedir. Türkiye ise 18,8 milyon tonla 9. sırada yer almaktadır (Tablo 4).

2017 Yılında Türkiye'de işletme başına düşen sağmal inek sayısı 5 adet, yılda üretilen süt miktarı 16 ton, inek başına düşen ortalama süt verimi 3148 kg iken sırasıyla AB 40 adet, 154 ton, 6,627 kg., Meksika'da 16 adet, 79 ton, 4,757 kg., Polonya'da 18 adet, 113 ton, 6,227 kg'dır (Tablo 5). Görüldüğü üzere işletmelerdeki sağmal inek sayısı ve inek

başına düşen ortalama süt verimi bakımından ve dolayısıyla da işletmede yılda üretilen süt miktarı da bakımından girmeyi düşündüğümüz AB'ne göre epeyce azdır. Aynı şekilde bu değerler, ekonomik durumları Türkiye'ye benzer olan Meksika ve Polonya'dan da azdır.

Süt, dünyada tarımsal üretim değerinin % 8'ini, hayvansal üretim değerinin % 25'ini karşılarken Türkiye'de tarımsal üretim değerinin % 9'unu, hayvansal üretim değerinin % 15,6'sını karşılamaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de çiğ inek sütü, en yüksek üretim değerine sahiptir. Dünyada çiğ inek sütünün üretim değeri 2016 yılında 205.695 milyon dolar iken bu değer Türkiye'de 5.238 milyon dolardır (Tablo 6). Türkiye'de çiğ inek sütü son on senedir en yüksek üretim değerine sahip tarım ürünüdür. Süt ve süt ürünleri sanayi, ülke ekonomisine sağladığı katma değer ve kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi açısından son derece önemli bir alt sektördür. Yani Türkiye de kırsal kalkınmanın temeli süt hayvancılığıdır.

Çiğ inek sütünün sanayiye gitme oranı Türkiye'de % 50, Dünyada % 64, AB'de % 94, ABD'de % 100'dür. Bu durum, zoonoz hastalıkların kol gezdiği ülkemizde halk sağlığı açısından çok önemli bir tehdittir.

Tablo 1. Türkiye türlere göre çiğ süt üretimi (Anonim, 2019e)

Yıl	İnek		Manda		Koyun		Keçi		Toplam Ton
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%	
1930	709.885	38,24	263.445	14,19	378.364	20,38	504.632	27,18	1.856.326
1940	1.160.502	40,44	380.537	13,26	713.090	24,85	615.143	21,44	2.869.272
1950	1.381.535	43,54	377.451	11,90	667.710	20,05	746.039	23,51	3.172.735
1960	2.240.960	53,45	257.900	6,15	882.000	21,04	811.460	19,39	4.192.320
1970	2.550.000	59,24	279.000	6,48	859.000	19,97	613.600	14,26	4.302.000
1980	3.421.020	62,51	273.903	5,01	1.147.395	20,97	630.026	11,51	5.472.345
1990	7.960.600	82,89	174.200	1,81	1.145.000	11,92	323.700	3,37	9.603.500
2000	8.732.000	89,19	67.300	0,69	774.400	7,91	216.300	2,21	9.790.000
2010	12.418.544	91,69	35.487	0,26	816.832	6,03	272.811	2,01	13.543.674
2014	16.867.419	91,2	54.687	0,3	1.113.130	6,0	463.394	2,5	18.498.630
2015	16.933.520	90,8	62.761	0,3	1.177.288	6,3	481.174	2,6	18.654.682
2016	16.786.263	90,8	63,085	0,3	1.160.143	6,3	479.401	2,6	18.489.161
2017	18.762.319	90,6	69.401	0,3	1.344.779	6,5	523.395	2,6	20.699.894
2018	20.036.877	90,6	75.742	0,3	1.446.271	6,5	561.826	2,6	22.120.716

Tablo 2. Dünya ve Türkiye'deki çiğ süt üretimi (Anonim, 2018, 2019e)

Yıllar	Dünya		Türkiye		Dünya üretimindeki payı %
	Milyon ton	Değişim % (Önceki yıla göre)	Milyon ton	Değişim % (Önceki yıla göre)	
2000		-	9,7	-	1,8
2005	652	12,6	11,1	14,4	1,7
2009	716	0,7	12,2	0,0	1,7
2010	732	2,4	12,5	2,5	1,7
2012	770	2,2	17,4	15,6	2,3
2013	783	1,3	18,2	4,7	2,3
2014	802	2	18,5	1,5	2,3
2015	818	2,1	18,7	1,1	2,3
2016	829	1,3	18,5	-1,1	2,2
2017	849	2,5	20,7	11,2	2,4
2018			22,1	6,8	

Tablo 3. Dünya ve Türkiye’de türlere göre çiğ süt üretimi ve türlerin payları (Anonim, 2018, 2019e)

Türler	Dünya		Türkiye	
	Milyon ton	Toplam içindeki %	Milyon ton	Toplam içindeki %
İnek	696	81,97	20	90,6
Manda	119,6	14,08	0,08	0,3
Koyun	10,7	1,26	1,4	6,5
Keçi	18,9	2,22	0,6	2,6
Diğer	4,0	0,47	-	-
Toplam	849	100	22,1	100

Tablo 4. İnek Sütü Üretiminde Lider Ülkeler (Anonim,2018)

Ülkeler	Üretim (milyon ton) 2017
AB 28	165,5
ABD	97,7
Hindistan	83,5
Brezilya	35,7
Çin	35,5
Rusya	30,9
Yeni Zellanda	21,5
Türkiye	18,8
Pakistan	16,7
Meksika	12,2
Arjantin	10,4

Tablo 5. Türkiye ve bazı ülkelerin, işletme ve sağmal inek sayısı ile işletme başına düşen sağmal inek sayısı ve süt miktarı, ort. süt verimlerinin karşılaştırması (Anonim, 2018, 2019e)

Ülke	Yıl	Sığır. İşlet. Sayısı	Sağmal İnek Sayısı (Bin adet)	Süt (Bin Ton)	İşletme Başına Düşen		Ort. Süt Ver. Kg/baş
					Sağ. İnek sayısı	Süt Mik. (ton/yıl)	
Türkiye	2013	1.250.000	5.607	16.655	4,4	13	2.970
	2017	1.160.371	5.969	18.762	5,1	16	3.148
AB	2013	643.000	23.243	154.041	36,3	240	6.627
	2017	1.077.020	23.153	165.455	40	154	7.060
Meksika	2017	154.045	2.506	12.162	16	79	4.757
Polonya	2014	145.300	2.248	12.370	15,8	90	5.502
	2017	121.830	2.153	13.721	18	113	6.227

Tablo 6. Dünya ve Türkiye’de bazı ürünlerin üretim değeri (Milyon dolar) (Anonim, 2019b)

Türkiye	2000	2005	2010	2014	2015	2016	Türkiye'nin Dünya Üretim. Payı, 2011 (%)
Çiğ İ. Sütü	2.725	3.129	3.875	5.305	5.284	5.238	2,5
Domates	2.793	3.157	3.158	4.379	4.662	4.656	7,1
Buğday	2.730	3.085	2.810	2.998	3.565	3.250	2,7
Üzüm	2.058	2.201	2.432	2.387	2.086	2.286	5,2
Tavuk Eti	904	1.344	2.064	2.505	2.505	2.505	1,8
Sığır Eti	957	867	1.581	2.026	2.026	2.026	1,2
Yumurta	645	588	558	888	867	930	14,8
Bal	153	207	204	260	270	265	0,4
Dünya							
Çiğ İ. Sütü	147.000	163000	179.193	204.931	208.070	205.695	
Domates	40.209	47.066	55.552	63.749	64.349	65.428	
Buğday	71.590	76.280	78.941	115.739	116.283	118.251	
Üzüm	37.068	38.528	38.484	42.344	43.921	44.265	
Tavuk Eti	83.565	100.076	124.481	137.161	137.161	137.161	
Sığır Eti	151.925	160.144	170.389	170.235	170.235	170.235	
Yumurta	39.780	43.971	49.598	58.154	59.671	62.283	

Tablo 7. Dünya, AB ve Türkiye’de nüfus, süt üretimi ve tüketimi (kişi başına süt eşdeğeri olarak, kg/yıl) (Anonim, 2018)

Yıl	Dünya			Avrupa Birliği			Türkiye		
	Nüfus (Milyon Kişi)	Süt Üretimi (Milyon Ton)	Kişi Başı Süt Miktarı (Kg)	Nüfus (Milyon Kişi)	Süt Üretimi (Milyon Ton)	Kişi Başı Süt Mik.(Kg)	Nüfus (Milyon Kişi)	Süt Üretimi (Milyon Ton)	Kişi Başı Süt Mik.(Kg)
2000	6.115	584	95	483	155,5	322	68	9,8	144
2005	6.512	658	101,4	491	154,1	314	71	11,1	157
2010	6.895	735	106,9	501	152,5	305	74	13,5	184
2013	7.294	782	109,6	507	157,2	310	77	18,2	237
2016	7.444	826	111,1	510	164,3	322	80	18,5	232
2017	7.530	849	113	512	165,5	323	80,8	20,7	256

Tablo 8. Türkiye, AB ve Dünyada kişi başına protein üretimi ve dağılımı (g/kişi/gün, %) (Anonim,2019b)

Protein Kaynağı	Türkiye		AB		Dünya	
	Miktarı g	Oranı %	Miktarı g	Oranı %	Miktarı g	Oranı %
Toplam protein	120	100	128	100	80	100
Bitkisel	83,7	69,75	69,4	53,2	49,3	61,3
Hayvansal	36,3	30,25	58,6	46,8	30,8	38,7
Süt, g	18,19	50	20,47	34,9	8,2	26,62
Yumurta, g	2,54	6,99	3,74	6,38	2,79	9,06
Su ürünleri, g	1,81	4,98	6,6	11,26	5,22	16,95
Et g	13,77	37,92	27,75	47,35	14,54	47,21

Dünyada süt işleyen firmaların yarısı kooperatif, diğer yarısı ise şirketlerinden oluşmaktadır. Türkiye’de ise neredeyse tamamı şirketlerden oluşmaktadır.

Dünya süt pazarında etkili olan ilk 20 firma; sanayiye giden toplam süt miktarının ise % 39’unu işlemektedir. Türkiye’de ise ilk 20 firma; sanayiye giden toplam süt miktarının ise 2/3’sini işlemektedirler.

Dünya’da 2017 yılında kişi başına düşen süt miktarı 113 kg., AB’nde 323 kg., Türkiye’de ise 256 kg’dır (Tablo 7). Kıtalar olarak baktığımızda ise Asya 75 kg., Kuzey Amerika 254 kg., Avrupa 270 kg., Güney Amerika 165 kg., Afrika 49 kg., Orta Amerika 101 kg., Okyanus 217 kg’dır.

Tüketilen protein miktarı Dünya’da 80 gr. AB’nde 128 gr, Türkiye’de ise 120 gr.dır. Dünyada tüketilen proteinin 30,8 gr.1 hayvansal kaynaklı, AB’nde 58,6 gr.1 hayvansal kaynaklı, Türkiye’de ise 36,3 gr.1 hayvansal kaynaklıdır. Dünya’da tüketilen proteinin 8,2 gr.1 yani % 26,62’si süttten, AB’nde 20,47 gr.1 yani % 34,9’u süttten, Türkiye’de ise 18,19 gr.1 yani % 50’si süttten gelmektedir (Tablo 8).

Türkiye’de süt sanayi

Devamlı artan Türkiye’nin çiğ süt üretimi, 2018 yılında 22.121 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 20.037 bin ton olan çiğ inek sütününün 10.028 bin tonu sanayiye gitmektedir. Çiğ inek sütününün sanayiye gitme oranı ise % 50,05’dir (Tablo 9).

Çiğ sütler, Tarım ve Orman

Bakanlığı verilerine göre, 5996 Sayılı Kanunun kabulünden yani onay işlemleri başlamadan önce 2011 yılında 2252 süt işleme tesisi bulunmaktadır. Bu sayı onay işlemlerinden sonra 2019 yılında 2001 olmuştur (Tablo 10). Bu tesislerde çiğ süt peynir, yoğurt ve ayran, içme sütü, ayran, süt tozu, tereyağı, dondurma, kefir ve sütlü tatlılara işlenerek değerlendirilmektedir.

Son üç yıldır çiğ süt üretimi sırasıyla -% 0,9, % 11,7 ve % 6,9 oranında değişim gösterirken süt ürünleri üretiminde aynı paralellliği görmemekteyiz. Sadece peynir üretimi 2016 yılında çiğ süt üretimine paralel olarak -% 0,7 oranında azalmıştır. Diğer süt ürünleri aynı % 4,5 ile % 11,2 oranında artmıştır. 2017 yılında içme sütü % 7,2, peynir % 4,4, ayran % 4,8, Tereyağı % 3,2, Süttozu % 7, dondurma % 4 oranında artmış, yoğurt üretimi ise -% 0,8 oranında azalmıştır. 2018 yılında içme sütü % 7,3, peynir % 9,6, yoğurt % 2,3, ayran % 1,9, Tereyağı % 10,8, dondurma % 4 oranında artmış, süttozu üretimi ise -% 17,7 oranında azalmıştır (Tablo 11). Bu da kayıt dışı üretimin arttığını göstermektedir. Bu durum sektörde oluşturduğu haksız rekabetin yanında hayvandan insana geçen birçok hastalığın kol gezdiği ülkemiz için tüketicinin sağlığını ciddi bir şekilde tehdit eden çok büyük bir gıda güvenliği sorunudur. Çünkü sanayici tarafından kalite yetersizliği sebebiyle kabul edilmeyen sütler, merdiven altı işletmeler tarafından kayıt dışı olarak ve gıda güvenliğinden uzak biçimde işlenmektedir.

Tablo 9. Çiğ süt üretimi ve sanayiye giden miktarı ve değişim oranları (Bin Ton,%) (Anonim,2019e)

Ürün		2010	2014	2015	2016	2017	2018
Çiğ Süt	Üretim	12.500	18.499	18.655	18.489	20.700	22.121
	Değişim	2,5	1,5	0,8	-0,9	11,7	6,9
Çiğ inek Sütü	Üretimi	12.419	16.867	16.934	16.786	18.762	20.037
	Değişim	7,2	1,3	0,4	-0,9	11,7	6,8
	Miktari	6.745	8.625	8.934	9.123	9.112	10.028
Sanayide işlenen inek sütü	Değişim		8,65	3,6	2,1	-0,13	10,05
	Sanayide işleme oranı	54,3	51,1	52,8	54,3	48,6	50,05

Tablo 10. Süt işletmeleri miktarı (Anonim, 2019c)

	17.12.2011' den önce (a)	01.01.2014 Adet (b)	a/b %	01.01.2016 Adet (c)	a/c %	01.01.2019 Adet (d)	a/d %
Süt işleme tesisi	2252	1429	63	1.896	84	2001	89
Süt top. merkezi	5943	3149	53	4.966	84	5529	93
Toplam	8195	4575	56	6.862	84	7530	92

Tablo 11. Süt ve süt ürünleri üretim ve değişim oranları (Ton, %) (Anonim, 2019ae)

Ürünler		2010	2014	2015	2016	2017	2018
İçme sütü	Üretim	1.090.605	1 310 534	1378.524	1.444.980	1.548.880	1.661.785
	Değişim	-0,6	0,96	5,19	4,8	7,2	7,3
Peynir	Üretim	473.491	629.675	665.580	660.976	689.909	756.009
	Değişim	74,3	4,89	5,5	-0,7	4,4	9,6
Yoğurt	Üretim	908.269	1 101 253	1.122.941	1.173.578	1.172.194	1.198.793
	Değişim	16,7	1,83	1,97	4,5	-0,8	2,3
Ayran	Üretim	397.935	598 877	626.774	684.526	717.334	730.705
	Değişim	40,5	6,92	4,66	9,2	4,8	1,9
Tereyağ	Üretim	32.987	45 817	51.789	57.609	59.449	65.856
	Değişim	5,9	10,36	13,0	11,2	3,2	10,8
Süttozu	Üretim	72.102	111.079	112.175	124.197	132.970	109.500
	Değişim	24,6	28,14	0,9	10,7	7,0	-17,7
Dondurma (bin litre)	Üretim	243.286	326.500	340.000	353.600	367.745	382.455
	Değişim	29	4	4	4	4	4

Dünya süt ürünleri dış ticareti

Trade Map verilerine göre 2017 yılında dünya toplam süt ürünleri ihracatının 81 milyar dolar olarak olduğu, bunun 10,1 milyar dolarını Almanya, 9,9 milyar dolarını Yeni Zelanda, 9,1 milyar dolarını Hollanda yapmaktadır. Türkiye ise 322 milyon dolarla 24. sırada yer almakta ve dünya ihracatının % 0,41'ini oluşturmaktadır. İthalata baktığımızda ise 7,9 milyar dolarla Almanya ilk sırada yer alırken, bunu sırasıyla 4,9 milyar dolarla Çin Halk Cumhuriyeti, 4,3 milyar dolarla Fransa takip etmektedir. IDF'unun verilerine göre ise aynı yıl 74,9 milyon ton süt ürünü uluslararası ticarete konu olmaktadır (Şekil 1).

2017 yılında dünya genelindeki süt ürünleri ticareti ele alındığında 2017 yılı içerisinde yağsız süttozu ticareti % 10,3 oranında ve peynir ticareti % 4,1 oranında artarken, yarım yağlı süttozu ticareti ile tereyağı ticareti sırasıyla % 3,4 ve % 13,9 oranında düşmüştür.

Dünyada temel ithalatçı konumunda yer alan ülkelerde ortaya çıkan tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak ülkelerin ithalata konu olan ürünleri de değişiklik arz etmektedir. Çin, 2017 yılında yağlı süttozu ithalatını azaltırken, UHT süt, mozzarella ve krem peynir ithalatını artırmış ve ülkenin ana tedarikçilerinden olan Yeni Zelanda da ihracat odağını bu ürünlere çevirmiştir.

2018 yılı için değerlendirildiğinde ise, ABD'nin bazı ticari partnerleri arasında yaşanan gümrük sorunları

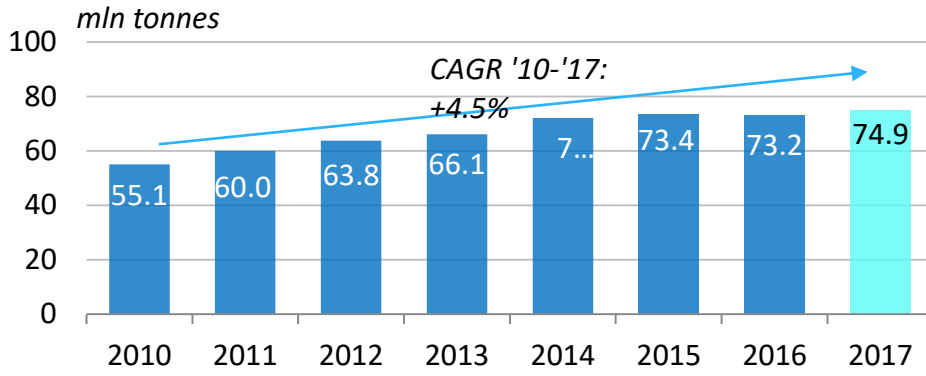
nedeniyle ticaret akışında bir takım değişiklikleri görmemiz muhtemeldir. 2018'in ihracatçıları için eski kapıların kapandığı ve yeni kapıların açıldığı bir yıl olduğu tahmin edilirken sonuç olarak süt ve süt ürünlerinde toplam ticaret hacminin küçüldüğü tahmin edilmektedir.

Petrol ihracatçısı ülkelerinde 2018 yılındaki süt ürünleri ithalatının, petrol fiyatlarındaki iyileşmeye paralel olarak bir önceki yıla göre arttığı tahmin edilirken yıl içerisindeki toplam miktarın 2015 ve 2016 yıllarından yine de az olduğu tahmin edilmektedir.

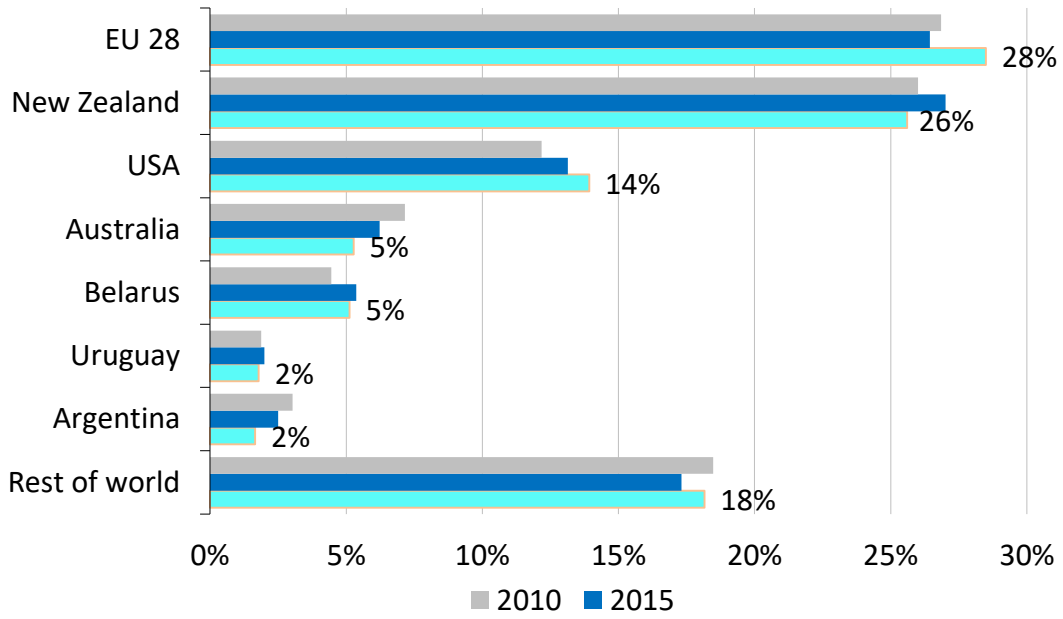
Temel ihracatçı ülkelere bakıldığında, AB ülkelerinin dünya süt ve süt ürünleri ticaretindeki paylarını bir önceki yıla göre artırarak 2017 yılında % 28 oranında pay aldıkları görülmektedir. İkinci olarak Yeni Zelanda'nın ise % 26, üçüncü olarak ise Amerika Birleşik Devletlerinin % 14 oranında pay aldığı görülmektedir (Şekil 2).

Dünyada peynir, yağlı süttozu, yağsız süttozu ve tereyağı en fazla ihracata konu olan süt ürünleridir. Peynir ve yağsız süttozu ihracatı giderek artarken yağlı süttozu ve tereyağı ihracatı düşmektedir (Şekil 3).

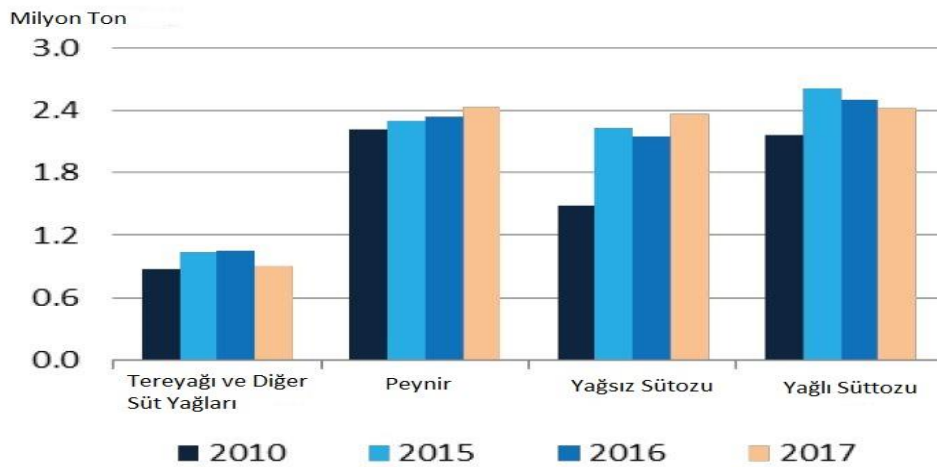
Dünyada 10 bin tonun üzerinde peynir, tereyağı, tam yağlı ve yağsız süttozu, whey protein ve ürünleri ile süt ve krema ihracatı yapan beş ana ihracatçı ülke ve ihracat yaptıkları ülkeler ile 2016 yılından 2017 yılına değişim oranları % olarak Şekil 4, 5, 6, 7, 8, 9'da verilmektedir.

Şekil 1. Süt ve süt ürünleri ticareti (Anonim,2018)

Şekil 2. Temel ihracatçı ülkelerin pazar payları (Süt eşdeğeri olarak) (Anonim,2018)

Şekil 3. En fazla ihracatı yapılan süt ürünleri (Anonim,2018)

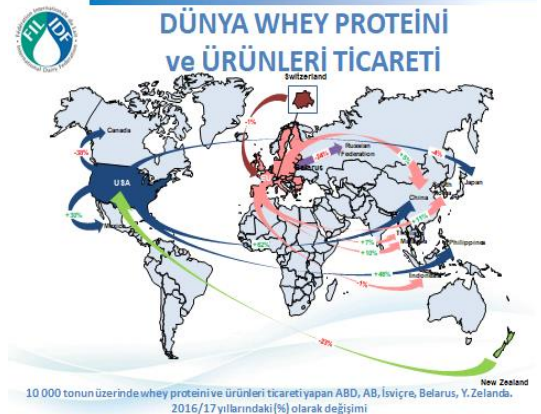
Şekil 4. 10.000 tonun üzerinde peynir ihracatı yapan beş ülke. 2016/17 yıllarındaki % olarak değişim (Anonim,2018)

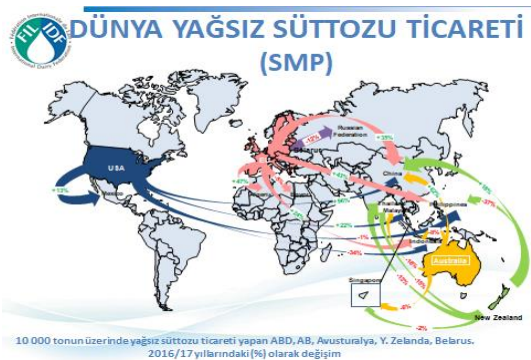
Şekil 7. 10.000 tonun üzerinde tam yağlı süttozu ihracatı yapan beş ülke. 2016/17 yıllarındaki % olarak değişim

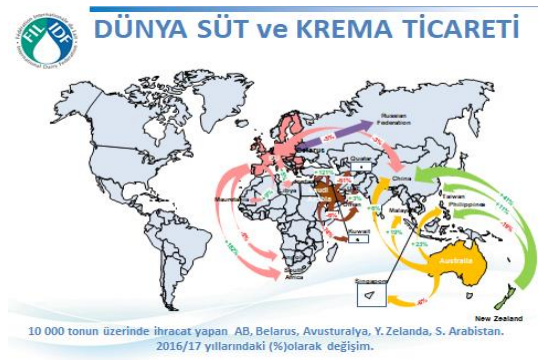
Şekil 5. 10.000 tonun üzerinde tereyağı ve diğer süt yağları ihracatı yapan beş ülke. 2016/17 yıllarındaki % olarak değişim (Anonim, 2018)

Şekil 8. 10.000 tonun üzerinde whey proteini ve ürünleri ihracatı yapan beş ülke. 2016/17 yıllarındaki % olarak değişim (Anonim, 2018)

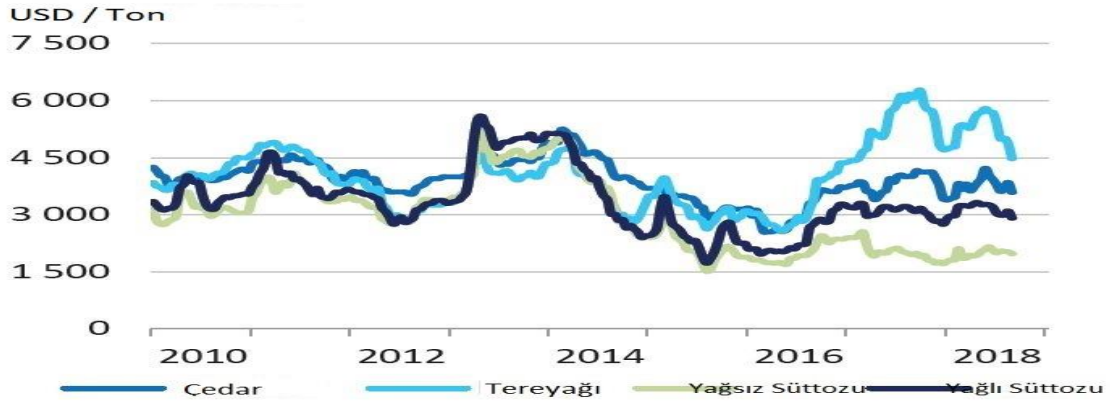
Şekil 6. 10.000 tonun üzerinde yağsız süttozu ihracatı yapan beş ülke. 2016/17 yıllarındaki % olarak değişim (Anonim, 2018)

Şekil 9. 10.000 tonun üzerinde süt ve krema ihracatı yapan beş ülke. 2016/17 yıllarındaki % olarak değişim (Anonim, 2018)

Çedar peyniri fiyatları 2010 yılının başında tonu 4.250 dolar civarında iken inişli çıkışlı bir seyir takip ederek 2018 yılının sonunda tonu 3.600 dolara inmiştir. Tereyağı fiyatları ise 2010 yılının başında tonu 3.800 dolar civarında iken inişli çıkışlı bir seyir takip ederek 2018 yılının sonunda tonu 4.500

dolar olmuştur. Yağsız süttozu fiyatları da 2010 yılının başında tonu 3.600 dolar civarında iken inişli çıkışlı bir seyir takip ederek 2018 yılının sonunda tonu 2.000 dolara inmiştir. Tamyaglı süttozunun fiyatı ise 2010 yılında 3.600 dolar iken 2018 yılının sonunda 2.900 dolar olmuştur (Şekil 10).

Şekil 10. Dünya süt ürünleri fiyatları (Anonim,2018)

Türkiye süt ürünleri dış ticareti

Türkiye, bulunduğu yer itibariyle GSYH'ları 25 milyar doları bulan 1,5 milyar müşteriye kolayca erişim imkânı sunmaktadır (Şekil 11).

Türkiye, 2018 yılında, 166.595 bin dolar peynir, 46.620 bin süttozu, 34.456 bin dolar dondurma, 32.502 bin dolar süt ve krema, 27.924 bin dolar peyniraltı suyu tozu, 8.922 dolarlık tereyağı, laktoz ve yoğurt olmak üzere toplam 328.305 milyon dolarlık süt ürünü ihracatı gerçekleştirmiştir (Tablo 12). Türkiye peynir ihracatçısı ülkeler arasında dünya dokuzuncusu, peyniraltı suyu tozu ihracatçısı ülkeler arasında dünya yedincisi, laktoz ihracatçısı ülkeler arasında dünyada 5. sıradadır.

Türkiye 2018 yılında yaptığı ihracatın 54.216 bin doları eritme peyniri, 48.062 bin doları UHT süt, 42.344 bin doları süttozu, 34.456 bin

doları dondurma, 25.843 doları ise beyaz peynirden gelmektedir (Tablo 13).

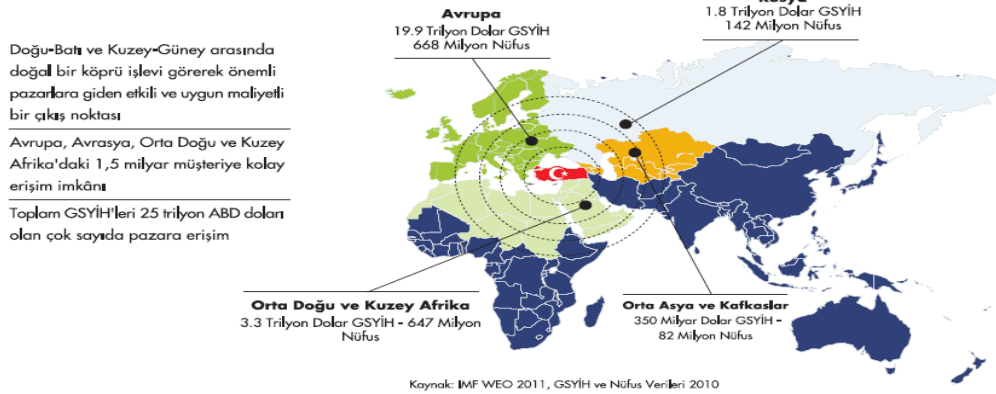
Türkiye Şekil 12'de görüldüğü üzere süt ürünleri ihracatını devamlı artırmakta olup ihracat artışı özellikle peynirden kaynaklanmaktadır.

Türkiye, 2018 yılında 105 ülkeye süt ve süt ürünleri ihracatı yapmakta olup en fazla ihracatımız 78 milyon dolarla Irak, ikinci olarak 45 milyon dolarla Suudi Arabistan ve onu 21 milyon dolarla Libya takip etmektedir (Şekil 13). Pazarlarımızı daha çok Orta Doğu ülkeleri ile Türk Cumhuriyetleri oluşturmaktadır.

Türkiye 2018 yılında 47.803 bin dolar tereyağı ve 19.077 çeşitli peynir, 10.365 bin dolar çedar peyniri, 7.223 dolar laktoz olmak üzere toplam 97.967 bin dolarlık süt ve süt ürünü ithal etmiştir (Tablo 14). Türkiye tereyağı ithalatçısı ülkeler arasında dünya onuncusudur.

Toplam 25 Trilyon Dolar GSYİH ve 1,5 milyar nüfusa doğrudan erişim

TURKIEL ÜRÜN VE İÇİMLERİ DERNEKLERİ FEDERASYONU
FEDERATION OF FOOD & DRINK INDUSTRY ASSOCIATIONS OF T

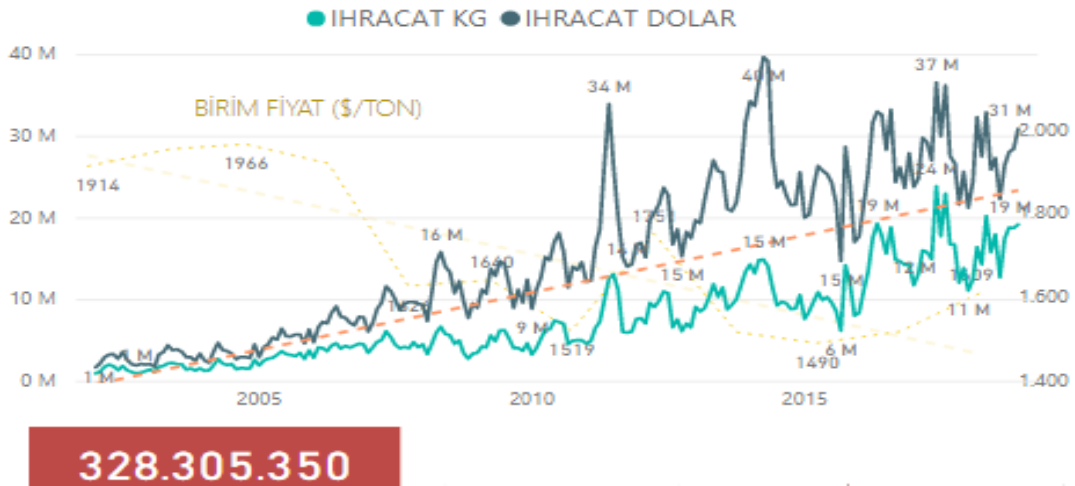
Şekil 11: Türkiye'nin pazarlara erişimi (Anonim, 2019d)

Tablo 12. Süt ve süt ürünleri ihracatı (ton, Bin dolar) (Anonim, 2019d)

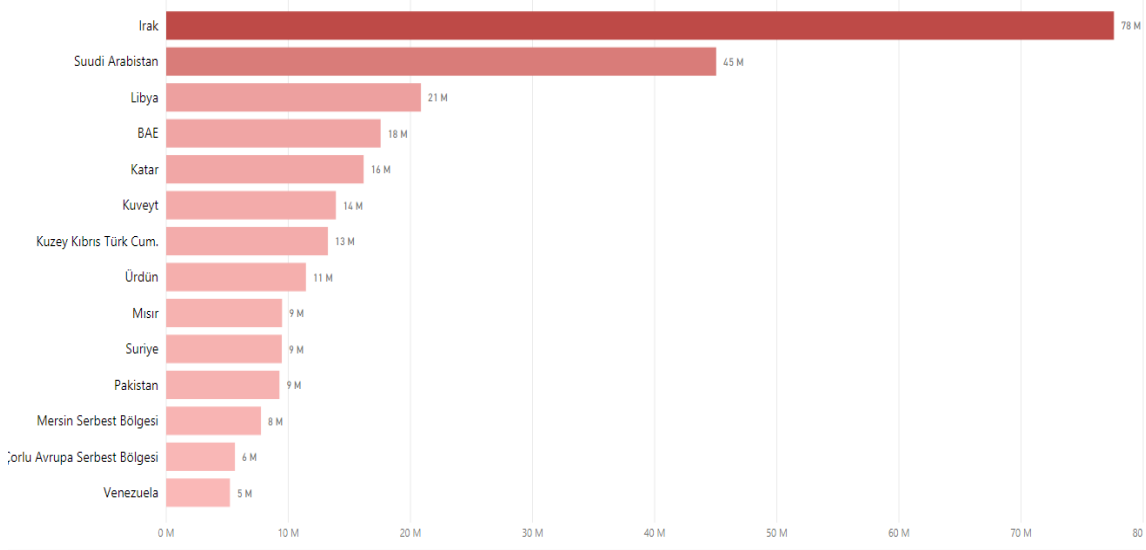
GTIP	Ürün Adı	2015		2016		2017		2018	
		Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
0401	Süt, Krema	15.037	21.973	18.085	20.449	40.689	33.571	44.475	32.502
0402	Süttozu	8.377	14.896	56.449	84.585	32.680	62.082	30.326	46.620
040310	Yoğurt	2.682	2.664	2.534	2.054	7.267	6.905	2.832	2.420
040390	Yayık Altı süt, Pıht. Süt ve Krema, Kefir vb. Peyniraltı	4.780	11.681	3.684	9.001	4.305	9.437	5.129	11.385
0404	Suyu Tozu	24.043	19.086	33.693	19.988	42.270	29.950	43.339	27.924
0405	Tereyağı	372	2463	335	2.037	1.167	6.746	541	3.577
0406	Peynir	41.763	162.947	45.732	150.388	48.252	153.830	50.693	166.595
170211- 170219	Laktoz			4.423	3.147	4.526	4.116	3.422	2.925
2105	Dondurma	16.667	36.388	15.849	34.867	14.817	32.821	14.907	34.456
GENEL TOPLAM		116.638	274.144	181.039	326.878	196.475	340.355	195.664	328.305

Tablo 13. Süt ve süt ürünleri dış ticareti (ton, Bin dolar) (Anonim, 2019d)

Kalem	İhracat Ton	İhracat Dolar	Değişim	İthalat Ton	İthalat Dolar	Değişim
İnek sütü	54.165	48.062.136	%12.5	913	2.818.378	%55.4
Peynir altı suyu	43.335	27.915.327	-%6.7	83	157.491	-%71.4
Süt tozu	25.764	42.344.907	-%31.5	253	1.017.618	%32.8
Eritme peynir	17.504	54.216.356	%2.7	915	3.043.547	%47.1
Dondurma	14.907	34.456.118	%5.1	347	2.249.495	%19.6
Diğer peynir	12.008	49.656.765	%24.8	4.522	19.097.839	-%5.5
Beyaz peynir	11.555	25.843.964	-%6.4	0	629	-%95.6
Feta	4.394	14.178.307	%1.6	54	152.257	%18743.7
Laktoz	3.422	2.925.253	-%29.0	2.808	7.223.259	%22.2
Mozeralla	3.069	13.631.275	%30.1	94	440.201	%106.8
Kaşkaval	1.729	8.255.114	%4.8	0	0	
Ayran	1.605	877.092	-%66.2	0	0	-%100
Yoğurt	1.227	1.542.941	-%63.1	3	22.795	-%24.2
Tereyağı	541	3.577.442	-%47.0	10.160	47.803.467	%3.4
Çökelek	176	252.389	%30.0	0	0	-%100
Lor	174	189.524	-%59.8	7	8.075	-%0.5
Dil peyniri	77	318.227	-%4.0	0	0	
Çedar peyniri	6	37.782	-%58.4	2.533	10.364.90	-%24.8
Diğer süt ürünleri	4	8.391	-%99.1	347	1.956.257	%13.9
Gravyer peyniri	1	6.208	-%38.1	0	0	
Çester peynirleri	1	5.269	-%91.3	84	480.263	%226.4
Emmentaler peyniri	1	3.497		35	187.850	-%26.2
Edam peyniri	0	798	-%43.2	57	305.401	%62.3
Toplam	195.664	328.305.350	-%3.3	23.326	97.957.123	%1.5

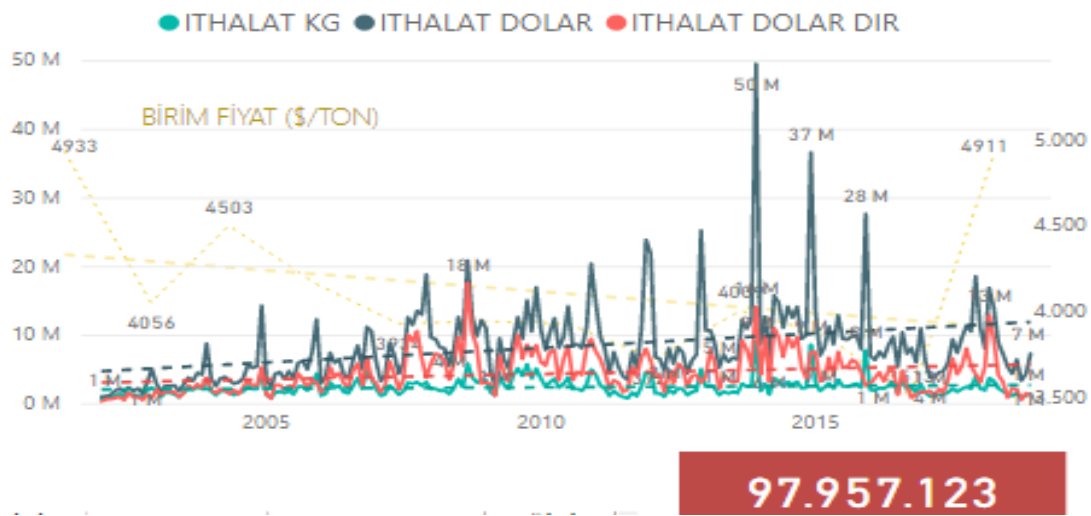
Şekil 12. Süt ve süt ürünleri ihracatının artış seyri (Anonim, 2019d)

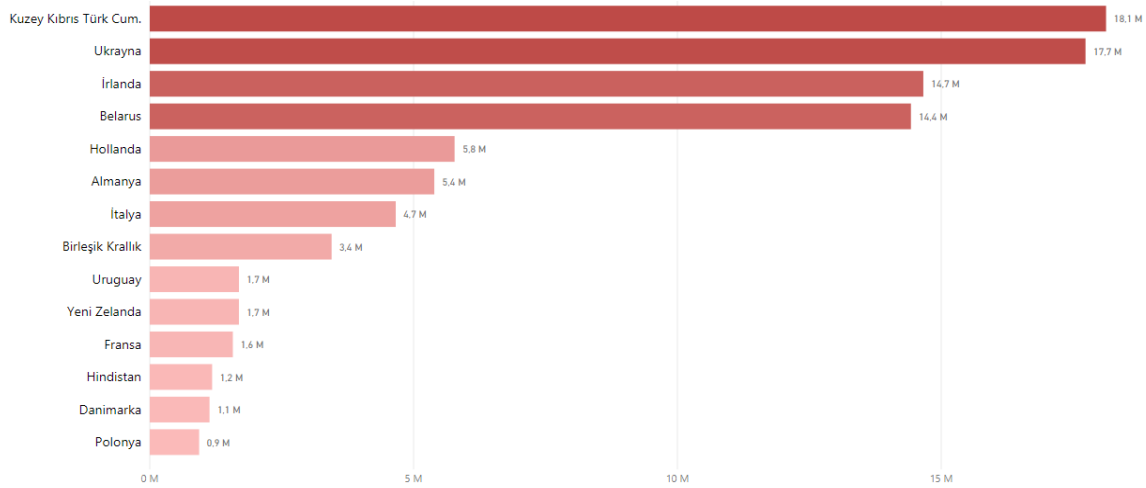
Şekil 13. Ülkeler bazında süt ve süt ürünleri ihracatı (ton, Bin dolar) (Anonim, 2019d)

Tablo 14. Süt ve süt ürünleri ithalatı (ton, Bin dolar) (Anonim, 2019d)

GTIP	Ürün Adı	2015		2016		2017		2018	
		Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
0401	Süt, Krema	506	1.589	450	1.351	602	1.814	913	2.818
0402	Süttozu	106	494	180	639	94	513	121	644
040310	Yoğurt	515	877	49	112	-	-	3	23
040390	Yayık altı Süt, Piht. Süt ve Krema, Kefir vb.	14	108	2	11	86	253	132	374
0404	Peyniraltı suyu tozu	971	1.898	801	1.467	325	550	430	2114
0405	Tereyağı	20.060	72.469	13.517	43.916	-	-	10.160	47.803
0406	Peynir	10.923	43.342	10.590	37.148	9.342	37.578	8.285	34.025
170211 170219	Laktoz			2.129	4.709	2.388	5.912	2.808	7.233
2105	Dondurma	1.879	9.047	827	3.311	395	1.880	347	2.249
Genel Toplam		37.498	136.360	28.977	181.039	23.305	96.516	23.326	97.967

Şekil 14. Süt ve süt ürünleri ithalatın artış seyri (Anonim, 2019d)

Şekil 15. Ülkeler bazında süt ve süt ürünleri ithalatı (ton, Bin dolar) (Anonim, 2019 e)

Tablo 15. İhracatın ithalatı karşılama oranı (Anonim, 2019e)

Yıl	İhracat			İthalat			a/b, %
	Miktar	Değeri (a)	Değ %	Miktar	Değeri (b)	Değ. %	
2010	66.858	167.993	19	31.637	123.830		135
2013	120.733	286.000	25	29.163	144.000	22	199
2014	136.904	351.000	23	36.502	178.000	24	197
2015	116.638	274.144	-23	37.498	136.360	-24	199
2016	181.039	326.878	19	28.977	94.791	-30	345
2017	196.475	340.355	4	23.305	96.516	1,8	352
2018	195.664	328.305	-3,5	23.326	97.967	1,5	335

Türkiye süt ve süt ürünleri ithalatı Şekil 14’de görüleceği üzere yataya yakın bir seyir izlemektedir.

Türkiye 2018 yılında en fazla süt ve süt ürünleri ithalatını 18,1 milyon dolarla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nden yapmıştır. Bu ülkeyi 17,7 milyon dolarla Ukrayna ve 14,7 milyon dolarla İrlanda takip etmiştir (Şekil 15). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nden başta hellim peyniri olmak üzere çeşitli peynirler, Ukrayna’dan tereyağı, İrlanda’dan çedar peynir ithalatı yapılmaktadır.

Türkiye, süt ve süt ürünleri dış ticaretinde pozitif durumdadır. 2018 yılında 328 milyon dolarlık ihracata karşılık, 98 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı % 335’dir (Tablo 15).

Sonuç ve Öneriler

Ulusal ve uluslararası veri kaynaklarından süt ve süt ürünleri ile ilgili veriler incelendiğinde, Türkiye ve dünyadaki son yıllarda yaşanan gelişim, karşılaştırmalı olarak incelenmiş, bu çerçevede dış ticarete mevcut durum değerlendirilmiş mevcut sorunlar ve çözüm önerileri belirlenmiştir.

- Üreticilerle ilgili sorunlar;
- Çiftliklerin küçük ölçekli olması,
- Verim düşük,
- Hayvan hastalıklarının varlığı,
- Hijyen Sorunu,
- Bilinçsiz bakım ve beslenme,
- Mevsimplere bağlı istikrarsız üretim,
- Kayıtdışılık,
- Üretici örgütlerinin zayıflığı,
- Yem hammaddelerinde dışa bağımlılık,
- Sanayi İşletmeleri ile ilgili sorunlar;

- Kalifiye eleman sıkıntısı var,
- Kayıt dışılık,
- Kaliteli ve sağlıklı hammadde de süreklilik olmayışı.
- İhracat ile ilgili sıkıntılar;
- Çin Halk Cumhuriyeti pazarının açılmamış olması,
- Pazarın istediği ürünleri üretilmemiş olması,
- Mevcut pazarların istikrarsız oluşu,
- Çözüm olarak; tüm paydaşların katılımı ile süt ve süt ürünleri eylem planı hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

Kaynaklar

- Anonim, 2018. The World Dairy Situation 2018, Bulletin of the International Dairy Federation 484/2018 Brussels Belgium.
- Anonim, 2019a. Ambalajlı Süt Sanayicileri Derneği (ASÜD) kayıtları, 2019.
- Anonim, 2019b. FAO <http://fao.org> Erişim Tarihi: 20.03.2019.
- Anonim, 2019c. Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi, <https://ggbs.tarim.gov.tr> Erişim 25.02.2019.
- Anonim, 2019d. Trade Map <https://www.trademap.org> Erişim Tarihi: 20.03.2019
- Anonim, 2019e. Türkiye İstatistik Kurumu <http://tuik.gov.tr> Erişim Tarihi: 19.03.2019.